

Reglerteknik och konjunkturstabilisering

I en sluten makroekonomi, där reall netto sparande dag för dag obönhörligen är lika med real netto investering, medan pengarna med sin betingade kvantitet och värde gör att besluten om dessa båda aktiviteter blir beroende av varandra, uppstår labiliteter som starkt påminner om fenomen inom ingenjörskonsten. Den ekonomiska konjunkturs svängningar i tiden synes sålunda närbesläktade med inom tekniken välkända självsvängningar, framkallade av självförstärkningseffekter och av tidsfördröjningar mellan orsak och verkan. Teknologien har väl utvecklade teorier för dessa fenomen, inklusive metoder för deras botande, principer som synes värda att beakta inom den nationalekonomiska forskningen.

De mest väsentliga målen för en makroekonomisk policy torde vara att hålla penningvärde och sysselsättning konstanta (varvid antages att växelkurserna mot utlandet är rörliga). För styrningen på dessa två mål eller "beroende variabler" krävs minst två oberoende variabler (variatorer), vilka såtillvida måste vara olika varandra att de verkar i olika proportion på de två målvariablerna. Även om detta finns implicit med i många ekonomiska avhandlingar, så synes det värdefullt om det sades klarare ifrån, så mycket mera som vi idag tycks helt sakna den nödvändiga andra variabeln. Sökandet efter den kunde vara en viktig forskningsuppgift, medan under tiden det borde konstateras, att en någotsånär effektiv styrning på de båda målen är en fysisk omöjlighet. Om man mera allmänt insåge detta skulle, synes det, många ensidiga yrkanden och uttalanden av politiker och opinionsbildare kunna undvikas, och den populära debatten på området bli mera träffsäker.

Konjunktursvängningens problem

Pengar spelar som känt en central och kritisk roll i det makroekonomiska systemet. Samtidigt som pengarna har en

Tekn dr UNO LAMM var under större delen av sitt yrkesverksamma liv knuten till olika avdelningar vid ASEA. Vid pensioneringen 1969 innehade han befattningen som elektroteknisk direktör där. Hans vetenskapliga arbete hör hemma främst inom elektroteknikens område. En insats som gjorde honom världsberömd var uppfinnningen av högspänd likström.

oumbärlig funktion i att möjliggöra mångfalden av ekonomiska utbyten, så vållar de också allvarliga störningar, och det inte bara när det gäller att bibehålla deras eget reala värde. Tydligast tycks dessa störningsproblem uppenbara sig i samband med balansen mellan totalt sparande och investering.

Medan den algebraiska summan av allt reall sparande och av all real investering (inkl positiva och negativa lagerändringar) dag för dag är exakt lika i en sluten makroekonomi, så medför penningens existens att vardera av dessa aktiviteter blir beroende av skilda beslut av personer som inte ens känner varandra. Sålunda kan totalt sett avsiktarna att spara och att investera bli av olika storlek. Låt oss i korthet se vad som händer om så blir fallet:

Investeringstendens större än spartendens

Detta förhållande, som karakteriserar högkonjunkturer, pressar penninginstituten till att öka sin utlåning mer än inlåningen växer och skall enligt ortodoxa regler leda till sådan höjning av räntan att investeringar blir mindre lockande, medan i någon mån sparandet stimuleras. Men många investeringsbeslut som tidigare fattats är långsiktiga, och även om räntan blir extremt hög, kan det bli dyrare för investeraren att stoppa en investering som redan är på väg.

Även konsumenterna ser optimistiskt på framtiden, och inte ens en mycket hög ränta lockar till större ökning av sparandet. Obalansen i avsikter kvarstår. Bank- och affärsvärld trycker på riksbanken att "lätta" kreditpolitiken, och detsamma gör politikerna av rädsla att bryta högkonjunkturen och skada sysselsättningen. Om riksbanken, som så ofta sker, i detta läge faller för påtryckningarna, så kan verkan bara bli att obalansen i avsikter ökar. I verkligheten kan inget penningsskapande underhålla ett investerande som är högre än sparandet, inte en enda dag.

Som bekant ordnar den "ekonomiska naturen" detta genom att med inflationens hjälp skapa ett extra sparande som ackommoderar den reella balansen. När en arbetare spenderar de pengar han fått för en några veckor tidigare gjord real prestation, så har värdet av dessa pengar minskat. Så uppstår en skillnad mellan prestation och konsumtion som utgör ett reellt sparande (tyvärr utan att den arbetande erhåller något sparkapital som resultat).

Denna obalans är i sin första fas självförstärkande, bl a genom att de ökande priserna stimulerar till ökning av lagerinvestering medan konsumenter och företag försöker tidigare lägga sina inköp, dvs minskar sitt sparande.

Investeringstendens mindre än spartendens

Här kunde givetvis motsatt process äga rum, alltså en prisdeflation som minskar reella sparandet. De senare decenniernas politik på lönebildningens område har inte tillåtit den processen utan i stället har skapats ett negativt sparande

genom minskad sysselsättning. De arbetslösa representerar ett negativt sparande, de konsumerar utan att producera.

Även denna effekt är självförstärkande i första fasen; inför hotet att bli friställd ökar folks tendens att gardera sig genom ökat sparande, medan affärspessimism medför minskad investeringslust.

Öppningen mot andra makroekonomier

Handeln och tjänsteutbytet gentemot andra länder ger möjligheter, ja, de enda möjligheterna till temporära avvikelser mellan reala sparandet och investeringen. Ett importöverskott ger ett positivt bidrag på sparandesidan och ett exportöverskott tvärtom. Likaså gav den plötsliga prisstegringen på importerad olja ett omedelbart plus på den interna sparandesidan!

Däremot har rena finanstransaktioner med utlandet ingen omedelbar verkan på den reala balansen. De utlandslån som Sverige nyligen upptagit i stor skala har icke ökat det reala utrymmet för investeringar så länge de inte influerat det reala utbytet med utlandet. Eftersom de upplånade utlandsvalutorna växlas till kronor (av framförallt riksbanken) har transaktionen samma verkan som annan penningpåspädning inom landet. Den reala investeringsökning som lånen må ha stimulerat till skulle, om inte ett inhemskt sparöverskott funnits, bara ha skett till priset av ökad inflation.

Även det reala utbytet med utlandet ger sällan möjlighet till avsiktlig styrning i syfte att förbättra den inre balansen, då konjunktursvängningarna i allmänhet är likfasiga i landet och omvärlden.

Intressant är dock att konstatera, att teoretiskt ger utlandshandeln möjlighet att ackumulera sparande för senare användning för investering, alldeles som en enhet i mikroekonomin kan göra — vilket däremot inte kan ske i den slutna makroekonomin.

Labilitet och självsvängning

Vi ser sålunda hur i vissa faser av konjunkturcykeln, penningens existens medför självförstärkande effekter (ofta kal-

lade "kumulativa" effekter, en något missledande term; den leder det matematiska tänkandet till en integration). Självförstärkningen, kombinerad med tidsfördröjningar, leder om den är stark nog, till instabilitet och självsvängning av konjunktoren. Inom fysiken och ingenjörskonsten är det välkänt hur dylika självförstärkningseffekter i kombination med tidsfördröjning mellan orsak och verkan, kan leda till labilitet och självsvängningar där ingen statisk jämvikt uppnås.

Inom makroekonomin kan man grovt teckna ett sådant svängningsförlopp — utan anspråk på att ha med alla eller ens de viktigaste faktorerna — på följande sätt.

Låt oss utgå från ett medelkonjunkturläge med säg 3 procent arbetslöshet och ingen inflation. En kanske rätt obetydlig händelse ger någon ökning av den allmänna tillförsikten. Företagen fattar nya beslut om investeringar och allmänheten får litet mindre intresse av att spara för "a rainy day". För att förbereda de nya investeringarna, anställer företagen en del tidigare arbetslös personal och börjar placera beställningar hos andra industrier. Men det tar tid innan produktionen för dessa investeringar kommer riktigt igång, t ex byggnads- och verktygsmaskinproduktion som representerar real investeringsaktivitet. Innan dess har emellertid än flera företag stimulerats till beslut om investeringar, bl a för bostadsbyggande. Ännu har inte kreditmarknaden påverkats i högre grad. Sysselsättningen börjar öka, och eftersom de tidigare arbetslösa representerade ett negativt sparande, blir deras engagerande såsom produktiva ett positivt tillskott på sparandesidan, välkommet som kompensation för minskningen av sparandelen i folks inkomst. Tidigare ledig produktionskapacitet tas i anspråk.

Efter en tid, kanske ett och ett halvt år från den första lilla impulsen, kommer arbetena för de beslutade investeringarna i full gång, dvs den reala investeringstendensen når ett högläge. Allmänoptimismen når också ett högläge, och det frivilliga sparandet täcker inte längre investeringsbehovet. Låneräntorna går upp men inte i sådan grad att företagen finner det lönsamt att stoppa

eller fördröja redan pågående investeringsprojekt i tillräcklig grad.

Den ekonomiska mekanismen har inget annat sätt att satisfiera den ofrånkomliga likheten mellan real investering och realt sparande än att låta penningvärdet falla och framkalla det inflationsbetingade tvångssparande som nämnts ovan. Flera självförstärkningseffekter verkar i detta läge. Den ökade aktiviteten får företagen att försöka öka sina förråd — ytterligare en investeringsterm — och de stigande levnadskostnaderna skapar ökad press mot högre löner och avgifter för tjänster, ytterligare förstärkande inflation.

Omsvängningen

Det ansträngda kredit- och likviditetsläget och de höga räntorna påverkar nu affärsmännens bedömning i sådan riktning att planer och beslut om *fortsatta* investeringar ändras i minskande riktning. Medan sysselsättning och inflation alltså är höga så minskas orderingsgången inom sektorerna för byggande och kapitalvaruproduktion. Efter några månader får detta verkan i form av en fallande real investeringsaktivitet. Men räntorna håller sig fortfarande höga som följd av företagets och bankernas benägenhet att förbättra sin hårt åtgångna likviditet. De håller inne mer av sin vinst, vilket betyder ett ökat realt sparande. Pessimismen sprides nu också till allmänheten som också ökar sitt sparande. Vid en viss tidpunkt blir sparavsikter och investeringsavsikter lika.

Men på grund av trögheter, tidsfördröjningar, så fortsätter investeringarna att sjunka, medan psykologiska faktorer samtidigt får sparandet att öka. Överskottet i avsiktligt sparande kan nu endast kompenseras genom det negativa sparande som en ökad arbetslöshet innebär. Under tidigare epoker brukade vid denna punkt på konjunkturcykeln inflationen bli noll, men under senaste tid har inflationen även i det läget fortsatt, medförande sin tvångssparande effekt, som måste kompenseras av ytterligare negativt sparande i form av arbetslöshet, alltså en klart självförstärkande verkan.

Vidtages från centralbankens och samhällets sida inga andra åtgärder än understöd till de arbetslösa, så skulle efter

en tid av mer eller mindre djup depression, räntan gå ned till nära noll och investeringar stimuleras på nytt, vändande konjunkturen uppåt igen. Och så upprepas förloppet på nytt i en oupphörlig serie. Systemet fortsätter att svänga på grund av sin egen labilitet trots att de bakomliggande primära drivkrafterna, människors drift att förkovra sin materiella situation, är i tiden jämn och oförändrad.

Även om denna mycket förenklade skiss är baserad på förhållandet att i varje läge netto realsparande ständigt är lika med netto i realinvestering, så tillkommer naturligtvis en mängd andra faktorer i konjunkturförloppet, bl a medvetna åtgärder från de politiska och monetära organen för att motverka olägenheterna av konjunktursvängningen. Men många gånger så får dessa ingripanden fel effekt, kanske framförallt därigenom att de sätts in vid fel tidpunkter. Den labilitet som leder till svängningen beror ju dels på ett växelspel mellan materiella och psykologiska faktorer som ger upphov till självförstärkningseffekter, dels på tidsfördröjningar i orsak-och-verkanprocesser.

Det ligger i konjunktursvängningens natur att den framkallar arbetslöshet, ty vid konjunkturtoppen kan ju sysselsättningen aldrig bli högre än 100 procent och under hela den övriga delen av vågen måste det alltså råda en mer eller mindre stor arbetslöshet. Ju större svängningsamplituden är, desto större blir arbetslöshetens toppvärde och medelvärde över tiden.

Metoder för konjunktur-stabilisering

En reglertekniker som något litet följt med det makroekonomiska systemet kan inte annat än känna igen det som ett typiskt sådant system som under vissa förhållanden måste komma i självsvängning. Inom tekniken är ibland dylika självsvängningar — oscillerande rörelser eller flöden drivna från en jämnflytande energikälla — nyttiga och önskvärda, låt mig bara nämna orgelpipan eller radiosändaren. I båda fallen skapar man med konst den labilitet som leder till svängning (fast med några miljarder gånger

högre frekvens än konjunkturcykelns. I världsrymden tror sig astronomerna ha funnit svängningar i materiens uppträdande av miljarder gånger lägre frekvens än konjunkturcykelns). I andra fall är svängningen önskad och teknikern har då välutvecklade teorier till sin hjälp för åtgärder som eliminerar svängningstendensen utan energiförlust (vilket senare väl på det ekonomiska området skulle översättas till "utan socialisering").

En analogi från tekniken

Ett av de äldsta exemplen från teknikens värld är hastighetsregleringen för turbinerna i en vattenkraftstation, med ofta långa tuber från dammen till turbinhuset. Vid tubens inlopp till turbinen finns svängbara portar som kan mer eller mindre strypa vattentiloppet. Dessa styrs av en centrifugalapparat som känner turbinens rotationshastighet och försöker styra portarna så att denna blir konstant.

Får turbinaggregatet en plötslig belastningsökning som pressar ner varvtalet, så öppnar centrifugalregulatorn portarna mera. Men på grund av vattnets massatröghet i tuben får detta ingen omedelbar effekt varför varvtalet fortsätter att sjunka och regulatorn fortsätter att öppna porten än mera. Småningom kommer vattenströmmen igång och ökar turbinvarvtalet, men då är redan porten alltför öppen. Varvtalet ökar därför över det inställda värdet, och först då försöker regulatorn åter strypa vattenflödet. Detta lyckas inte genast, då vattenmassan i tuben nu har så hög hastighet att den pressar sig fram även genom de strypande portarna. Regulatorn överreglerar då strypningen och lyckas småningom pressa ned flödet, men alltför långt, och förloppet upprepas utan att ett stadigt jämviktsläge nås; varvtalet självsvänger periodiskt över och under det inställda värdet.

Botemedlet är så kallad återföring. Man inför en mekanism som hejdar portarnas rörelse innan det rätta varvtalet uppnåtts. Denna verkar bara tillfälligt och med en viss fördröjning, vilken står i relation till hela systemets s k tidskonstant. Man kan på detta sätt inte bara hindra svängningarna i varvtalet utan också med stor noggrannhet och snabb-

het hindra varvtalet att ändra sig på grund av stora och plötsliga belastningsändringar. Allt beroende på hur stor och kraftig man vill göra sin regulator.

Teorin bakom denna stabilisering av labila system är väl utvecklad och tillämpas inom en rad tekniska områden. Dess matematik är viktig redan för den allmänna förståelsen av sammanhanget — däremot är det inte alltid behövt att ha exakta siffror för att leda det labila systemet in i stabilt tillstånd. Så t ex behöver man för att konstruera och ställa in turbinregulatorns återföring känna till den nämnda tidskonstanten för hela systemet, men gäller det bara att hindra självsvängning, att komma under "det periodiska gränsfallet", så behövs ingen större noggrannhet i denna kännedom.

Denna stabiliseringsteknik och dess teori borde kunna vara av intresse även för nationalekonomins stabiliseringsproblem — även om vi ingenjörer är i så mycket lyckligare läge, i det att vi inte har politiker som kommer in i de matematiska funktionerna.

Jag är också medveten om att just den anförda analogin från tekniken är såttillvida haltande att själva regulatorn ingår i det svängande systemet innan man har försett den med sin återföringsmekanism. Emellertid är exemplet valt därför att det är relativt enkelt att framställa även för icke fackmannen. Det finns andra tekniska system som så mycket mer liknar ekonomin, som de svänger av sig själva utan att en regulator ingår i dem, och där man kan vidta liknande återföringsåtgärder för att hindra svängningen.

Variatorer

Av de verktyg eller oberoende variabler (ibland kallade parametrar), låt oss kalla dem variatorer, man har för att styra utvecklingen i en penningekonomi, kan först och främst nämnas penningpolitiken, centralbankens skapande respektive indragande av de cirkulerande pengarna, med vederbörlig hänsyn till deras cirkulationshastighet. Tyvärr vill det synas som om i de flesta industriländer dessa monetära ingrepp, under trycket av kortsiktiga politiska och kommersiella intressen, idag mestadels göres så att de sna-

rare förstärker än försvagar självsvängningstendenserna.

Milton Friedman har ju kommit till denna slutsats när han studerat konjunktursvängningarnas långa historia. Han förordar i konsekvens härmed en konstant konjunkturoberoende ökning av den cirkulerande penningmängden med t ex 5 procent per år. Svängningarna i konjunkturen skulle sålunda vara analoga med turbinsystemets tom i det avseendet att själva regulatorn är del av det svängande systemet.

Frågan är dock om inte det ekonomiska systemet är självsvängande, även om man håller nyskapandet av pengar konstant. Erfarenheten från liknande problem på det tekniska området talar för att man bör gå ett steg längre och avsiktligt sätta in ökning och minskningar i penningmängden vid sådana tidpunkter i konjunkturcykeln *att man får en återföringseffekt mot svängningstendensen*. (Min förutsättning är bland många andra förenklingar, att man låter räntan fluktuera fritt, att man inte genom konstlad räntesättning avhänder sig ett av de få "naturliga" medel som tenderar att av sig själv bringa spar- och investeringsavsikter till likhet.)

Gällde det bara att hålla penningvärdet konstant, att förverkliga just det målet, så borde en sådan monetär policy kunna nå resultat. I verkligheten har ju dock konjunkturpolitiken flera andra mål, av vilka de viktigaste är jämn och hög sysselsättning och balans i transaktionerna med utlandet. Tillsammans med penningvärdets konstans blir detta tre *beroende variabler* som vi vill hålla konstanta på förutbestämda värden.

Den felande oberoende variabeln eller variatorn

Men ack, en av matematikens grundlagar säger att om man har flera beroende variabler som man vill reglera på var sina önskade värden, så måste man ha minst lika många oberoende variabler att ingripa med. I makroekonomin med låsta växelkurser mot utlandet är, som nyss nämnts, de beroende variablerna tre till antalet: penningvärde, sysselsättning och betalningsbalans gentemot utlandet. Men ekonomin har idag strängt taget endast en variator att ingripa med, nämligen

skapandet och indragandet av pengar. Även budgetpolitiken är i stort sett samma variabel som penningpolitiken och räntan är inte heller en extra oberoende variabel utan endast, om den tillåtes variera, en nyttig stabiliserande sekundäreffekt. Inte ens där man använder räntan som ett direkt styrmedel har man fått en ny oberoende variabel i vår bemärkelse; det innebär närmast att man eventuellt kan göra ingreppen i penningmängden mindre.

En av de tre beroende variablerna kan dock skiljas ifrån genom tillämpning av rörliga växelkurser. (Eller, annorlunda uttryckt, ingrepp i växelkurserna kan utgöra en tillkommande variator.) Men då återstår i alla fall två beroende variabler; varje monetärt ingrepp för att påverka sysselsättningen inverkar också på penningvärdet och tvärtom. *Detta synes vara det stora dilemmat för den ekonomiska politiken.*

Förhållandet finns implicit i de flesta konjunkturokonomiska betraktelser, men ett klart påpekande av oundgängligheten hos den andra variatorn borde kunna vara till nytta då man vill söka finna en lösning. Utan den andra variatorn är kanske konjunkturproblemet olösligt, och kunskapen därom kanske kan hjälpa att övervinna de politiska svårigheter som skapandet av denna andra variator utan tvivel kommer att innebära.

De två variatorerna inom tekniken

Låt oss återgå till analogin med vattenturbinen, som vi nu låter driva en generator matande ett växelströmsnät. Vi har då två beroende variabler som vi vill hålla konstanta, nämligen frekvensen, som beror av aggregatets varvtal, och den elektriska spänningen. Vi kan visserligen hålla spänningen konstant genom att låta den i stället för varvtalet påverka turbinregulatorn, men det skulle ske med uppoffring av den konstanta frekvensen. Vi måste införa en annan variator, en regulator som varierar generatorns magnetisering så att denna ökas om spänningen är lägre än det programmerade värdet och vice versa.

Det bör observeras att båda regulatorerna i viss mån kan inverka både på frekvens och spänning (höjer vi magnetiseringen så ökar spänning och belastning

och vill sänka varvtal och frekvens något), men de gör det i så olika proportion att man har fått två verkliga variatorer. Det kan vidare nämnas att även magnetiseringssystemet har sin tröghet, sin tidsfördröjning, och att därmed även spänningsregulatorn behöver en återföring för att icke bli självsvängande. Endast genom båda ingreppen kan vi hålla såväl frekvens som spänning konstanta.

En ny konjunkturvariator

Betraktar vi åter *det ekonomiska området* så finner vi att av de generellt verkande styrmedel, som idag finns tillgängliga, så synes inget vara till sin verkan så olikt penningpolitiken, att man kan beteckna det som en andra variator relativt denna. Så t ex torde under- respektive överbalansering av statsbudgeten ha en verkan på penningvärde resp sysselsättningsgrad i ungefär samma proportion som ökning respektive minskning av penningmängden. För att variatorerna skall vara två i vår bemärkelse, så behöver inte den ena verka enbart på penningvärdet och den andra enbart på sysselsättningen. Men de två bör i så hög grad som möjligt verka på målvariablerna i *olika proportioner*.

Varje styrande ingrepp, variator, måste givetvis handhas av en oberoende myndighet sådan som riksbanken som kan ingripa snabbt och som, åtminstone på kortare sikt, är oberoende av dagens politiska strömningar och som, framför allt, kan skapa förtroende för sig själv. Tidpunkterna för ingreppen måste, med viss kännedom om tidsfördröjningar och självförstärkningar, väljas så att resultatet blir aperiodiskt, och det är här som reglerteknikens principer kan vara till nytta.

I sökandet efter en verklig andra variator kommer väl skattepolitiken närmast i tanke. I och för sig är ju både företag och enskilda personer inställda på att snabbt och effektivt reagera på ändringar i beskattningsregler, vilka då bör få verka redan på källskatteplanet. Kunde man övervinna svårigheterna att definiera sparandelen av inkomster och göra den till föremål för negativ eller positiv beskattning, med snabba ändringsmöjligheter, och eventuellt göra något

motsvarande på investeringssidan, så kunde man därigenom få sin andra variator. (På investeringssidan har man ju i Sverige ett verktyg i form av investeringsfonderna, i USA i form av varierade skatteavdrag för del av investeringskostnad.) En dylik variator kunde i första hand påverka sysselsättningen och frigöra penningpolitiken för konstanthållandet av penningvärdet.

Alternativt löne reglering

Alternativt skulle lönepolitiken sådan den nu bestäms av arbetsmarknadens parter, kunna vara en andra oberoende variabel, inverkan långt mera på penningvärde än på sysselsättning. Olyckligtvis för alla verkar idag denna variator endast i sänkande riktning på penningvärdet och är därför obrukbar i en ekonomi som redan blivit "bortskämd" av en nästan permanent inflation.

I dagens svenska situation, där fackföreningarna är det största formellt utomstatliga kollektivet, med stor makt även över de statliga besluten och därmed följande ansvar, vore det väl inte orimligt att tänka sig en lösning där den kollektiva lönesättningen gjordes till ett instrument för en konstruktiv styrning av ekonomin i sin helhet. Ett instrument som tillsammans med penningregleringen kunde utgöra de två oundgängligen erforderliga variatorerna. Man borde göra klart för sig att de lönestegringar långt utöver produktivitetshöjningen som man nu framtvingar, inte bara leder till en för alla skadlig inflation utan också indirekt, genom det tvång den ålägger handhavaren av den första variatorn, riksbanken, leder till ökad, kanske permanent arbetslöshet. Därtill kommer ytterligare att man hindrar införandet av en återföringsmekanik, som kunde eliminera eller dämpa de så olyckliga konjunktursvängningarna.

Vare sig vi vill det eller inte, så kommer löntagarkollektivets inflytande att alltmer dominera. Deras monopol på prisbildningen blir så mycket starkare allteftersom mekaniseringen av produktionen ökar. Med den ökande kapitalandelen i företagens kostnader blir det näst intill omöjligt för företagen att ta en arbetskonnflikt; de flesta skulle på kort

tid komma på obestånd. Talet om en fri uppörelse mellan likställda parter blir alltså ihålligt.

Å andra sidan har ledande svenska fackföreningsmän ibland visat större klokhet och vidsyn än i många andra länder, och så långt som kollektiviseringens redan gått på detta för landets ekonomi så avgörande område, så vore steget inte så stort till en sådan ändring av mekanismen för lönesättning, att den kunde inlemmas i konjunkturregleringen.

Man kan väl tänka sig att om "löne-regulatorn" i ett läge då konjunkturedgång hotar, skulle sänka löneläget så skulle detta frigöra riksbanken att tillfälligt starkt späda på penningmängden, räntorna skulle sjunka kraftigt och investeringslusten öka. I detta fasläge av konjunkturen då redan beslutade och igångsatta investeringar brukar hejdas, skulle den tendensen snabbt upphöra och omsvängningen nedåt undvikas utan inflationseffekt. Till nytta för alla och framförallt för dem som eljest bleve arbetslösa.

Denna lönekontroll borde ske utan ledsagande priskontroll — idag tyvärr en politisk omöjlighet. För priserna finns den fria konkurrensen, vilken det är samhällets uppgift att skydda och bevara.¹

Denna exposé gör inte anspråk på att ha funnit lösningen, den andra variatorn, men vill framförallt betona den stora vikten av att man allmänt inser, att utan en sådan andra variator kan undvikandet av periodisk arbetslöshet och inflation vara en omöjlighet. Lika omöjlig som ett elkraftssystem utan två variatorer i kraftstationen.

Skulle man allmänt inse detta, så skulle vi (möjligen?) slippa att höra en politiker enfatiskt påyrka åtgärder för stämmande av inflationen utan att nämna ett ord om att dessa skulle öka arbetslösheten. Och en annan politiker som lika varmt förordar åtgärder för att öka sysselsättningen utan ett ord om den inflation de åtgärderna skulle leda till.

¹ Personligen finner jag kollektiviseringen på löneområdet i många stycken olycklig. Men när den ändå med snabba steg går mot det totala, så kunde det vara berättigat att mobilisera den för det här nämnda ändamålet.

Inga partiledare skulle, utan att göra bort sig, kunna proklamera att om ni röstar på oss, så skall vi se till att räntan blir lägre. Alltför många skulle inse att detta bara skulle innebära att man berövar landets ekonomi en av de få va-

riabler som verkar återställande på en störd balans. Och när det gäller fördelningpolitiken skulle man inse att den måste ordnas på annat sätt, utan att paralysera de knappa medel man har för att åstadkomma balans och stabilitet.